

Scrambling en tweede taalverwerving

Een onderzoek naar cross-linguïstische invloeden in de grammaticaliteitsoordelen van Nederlandse zinnen met scrambling door Duitstalige leerders van het Nederlands

Bachelorscriptie ter afronding van de opleiding Taal- en Cultuurstudies aan de Universiteit Utrecht.

Naam: Agnes van den Dool

Studentnummer: 3623696

Begeleider: dr. J.M. van Koppen

Inleverdatum: 17 juni 2013

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Theoretisch kader	3
	2.1 Scrambling	4
	2.1.1 Neutrale scrambling en focus scrambling	5
	2.1.2 Scrambling in het Duits en het Nederlands	6
	2.1.3 Een syntactische analyse	9
	2.2 Tweede taalverwerving	11
3	Methode	13
	3.1 Grammaticaliteitsoordelentest	13
	3.2 Respondenten	14
	3.3 Materiaal	15
4	Resultaten	17
	4.1 Zinnen met gescramblede woordvolgorde	17
	4.2 Zinnen met ongescramblede woordvolgorde	21
5	Discussie	22
6	Conclusie	25
7	Bibliografie	27
8	Bijlagen	28
	Bijlage I: Vragenlijst	
	Bijlage II: Resultaten gescramblede woordvolgorde	
	Bijlage III: Resultaten ongescramblede woordvolgorde	

1 Inleiding

Wanneer een volwassene een tweede taal leert, zien we vaak invloeden vanuit de moedertaal. Sommige invloeden zijn duidelijk zichtbaar of hoorbaar, bijvoorbeeld in de uitspraak. Deze zogenoemde cross-linguïstische invloeden kunnen echter ook op andere niveaus plaatsvinden. Het thema in dit onderzoek is cross-linguïstische invloeden op het vlak van de zinsstructuur. Hiervoor is een fenomeen uitgekozen, dat scrambling heet. Er is in de literatuur veel aandacht besteed aan het in kaart brengen van de eigenschappen van scrambling in verschillende talen. Er is echter minder aandacht besteed aan de verwerving van scrambling in een tweede taal. In dit verslag zal allereerst een contrastieve vergelijking worden gemaakt tussen scrambling in het Duits en het Nederlands. Uit deze vergelijking zal blijken dat er enkele essentiële verschillen bestaan tussen beide talen. Vervolgens zal het tweede taalverwervingsonderzoek worden aangehaald waarmee deze theoretische vergelijking zal worden gecombineerd. Aan de hand van een grammaticaliteitsoordelen zal getracht worden vast te stellen of er sprake is van cross-linguïstische invloeden uit het Duits naar het Nederlands in de verwerving van scrambling. De onderzoeksvraag die in dit verslag centraal zal staan luidt dan ook:

In hoeverre worden de grammaticaliteitsoordelen van Nederlandse zinnen met scrambling door Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits beïnvloed door de eigenschappen die scrambling in het Duits heeft?

In het volgende hoofdstuk volgt het theoretisch kader, dat uit twee delen bestaat. Het eerste deel omvat een contrastieve analyse tussen het Duits en het Nederlands aangaande het syntactische fenomeen scrambling. In het tweede deel zullen de voor dit onderzoek meest relevante hypothesen uit het tweede taalverwervingsonderzoek worden besproken. In het derde hoofdstuk zal verslag worden gedaan van de methode waarmee in dit onderzoek te werk is gegaan. In het daarop volgende hoofdstuk volgt een weergave van de gevonden resultaten. Het vijfde hoofdstuk omvat een discussie, waarin zal worden teruggeblikt op de onderzoeksopzet en de resultaten van het onderzoek. Tot slot volgt een conclusie waarin het antwoord op de onderzoeksvraag zal worden gegeven.

2 Theoretisch kader

Het eerste deel van dit theoretisch kader omvat een contrastieve analyse tussen het Duits en het Nederlands aangaande het syntactische fenomeen scrambling. In de eerste paragraaf volgt een introductie tot het fenomeen. In de tweede paragraaf zal een onderscheid worden gemaakt

tussen neutrale scrambling en focus scrambling. Vervolgens zal aan de hand van voorbeeldzinnen een overzicht worden gegeven van de mogelijke woordvolgordes in het Nederlands en het Duits. Tot slot volgt een korte weergave van de syntactische analyse die aan de verschillen ten grondslag ligt. In het tweede deel van dit theoretisch kader zullen de voor dit onderzoek meest relevante hypotheses uit het tweede taalverwervingsonderzoek worden besproken. Tot slot zullen de onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen worden gepresenteerd en toegelicht.

2.1 Scrambling

Het begrip *scrambling* werd geïntroduceerd door de taalkundige Ross (1967) om te verwijzen naar het syntactische proces waarbij constituenten naar verschillende posities in de zin verplaatst kunnen worden (Corver & van Riemsdijk, 1994). Talen verschillen onderling in de mate waarin ze scrambling toelaten. Allereerst zijn er een aantal talen die geen enkele vorm van scrambling toelaten, zoals het Engels. Daarnaast zijn er talen, zoals het Nederlands, waarin scrambling slechts in beperkte mate is toegestaan. Zo bestaat er in het Nederlands enkel vrijheid in de woordvolgorde tussen adjuncten en argumenten. Adjuncten zijn bepalingen die optioneel en tot op zekere hoogte vrij in de zin in te voegen zijn. Het werkwoord bepaalt welke argumenten er in de zin aanwezig moeten zijn om tot een grammaticaal resultaat te komen. Argumenten, zoals subjecten en objecten, zijn hierdoor onlosmakelijk met het werkwoord verbonden (Neeleman, 1994).

Concreet betekent dit dat NP-objecten zoals *het boek* in (1) en PP-objecten zoals *voor de kinderen* in (2) in het Nederlands zowel links als rechts van het adverbium, respectievelijk *gisteren* en *luid*, staan. Aangenomen wordt dat het direct object zijn basispositie binnen de structuur rechts van het adverbium inneemt.

- (1) a. Jan heeft gisteren het boek gelezen
- b. Jan heeft het boek gisteren gelezen
- (2) a. Eva heeft luid voor de kinderen gezongen
- b. Eva heeft voor de kinderen luid gezongen

Naast talen die geen scrambling toelaten en talen die scrambling in beperkte mate toelaten, zijn er talen waarin eveneens de volgorde tussen adjuncten en argumenten vrij is, maar ook argumenten onderling van plaats kunnen wisselen. Scrambling in het Duits wordt door deze eigenschappen gekenmerkt (Neeleman, 1994). In het Duits kan een direct object zoals *das Buch* in (3) dus net als in het Nederlands zowel links als rechts van het adverbium *gestern* voorkomen.

Maar zoals getoond wordt in de voorbeeldzinnen in (4) kan het direct object *das Buch* ook uit zijn basispositie rechts van het indirect object *dem Mann* naar de linkerzijde scramblen.

- (3) a. Maria hat gestern das Buch gelesen
Maria heeft gisteren het boek-acc gelezen
Maria heeft gisteren het boek gelezen
- b. Maria hat das Buch gestern gelesen
Maria heeft het boek-acc gisteren gelezen
Maria heeft het boek gisteren gelezen
- (4) a. Peter hat dem Man das Buch geschenkt
Peter heeft de man-dat het boek-acc geschonken
Peter heeft de man het boek geschonken
- b. Peter hat das Buch dem Man geschenkt
Peter heeft het boek-acc de man-dat geschonken
Peter heeft de man het boek geschonken

2.1.1 Neutrale scrambling versus focus scrambling

In de literatuur worden twee vormen van scrambling onderscheiden: neutrale scrambling en focus scrambling. Deze vormen hebben verschillende kenmerken en worden daarom verschillend geanalyseerd. Neutrale scrambling is die vorm van scrambling waarbij er in het Nederlands woordvolgorde vrijheid bestaat tussen adjuncten en argumenten, zoals getoond in (1) en (2). In de voorbeelden (5)-a tot en met (5)-c wordt geïllustreerd dat deze variatie ook mogelijk is wanneer er naast het direct object nog een indirect object in de zin voorkomt. Het indirect object moet in het Nederlands aan het direct object voorafgaan om tot een grammaticale zin te komen, zoals duidelijk wordt uit de ongrammaticale voorbeelden (5)-d tot en met (5)-f waarin het direct object het indirect object voorafgaat.

- (5) a. Jan heeft de student het boek gegeven.
b. Jan heeft de student gisteren het boek gegeven.
c. Jan heeft gisteren de student het boek gegeven.
d. *Jan heeft het boek de student gegeven.
e. *Jan heeft het boek gisteren de student gegeven.
f. *Jan heeft gisteren het boek de student gegeven.

Ook kunnen bij neutrale scrambling geen objecten voor het subject worden geplaatst. In tegenstelling tot bij focus scrambling, zoals in (6). Kenmerkend voor deze vorm van scrambling is het intonatiepatroon. Door de nadruk die gelegd wordt op bepaalde constituenten in de zin, is het bij focus scrambling wel mogelijk om objecten links van het subject te plaatsen. Door het indirect object te benadrukken, geef je aan dat je bijvoorbeeld niet de leraar, maar dus de student het boek hebt gegeven. In dit onderzoek zal niet verder worden ingegaan op focus scrambling en draait het enkel om neutrale scrambling.

(6) De STUDENT heb ik het boek gegeven.

2.1.2 Scrambling in het Duits en het Nederlands

Uit de voorgaande paragrafen is reeds duidelijk geworden dat de mogelijkheid om constituenten te scramblen in het Nederlands beperkter is dan in het Duits. In deze paragraaf volgt een samenvattend overzicht waarbij zal worden geïllustreerd wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen het Nederlands en het Duits aangaande het scramblen van argumenten en adjuncten, en argumenten onderling. Hierbij zal een onderscheid worden gemaakt tussen scrambling met definitieve NP-objecten en indefinitieve NP-objecten, en een combinatie van beide NP-typen. In de tot nog toe gegeven voorbeelden kwamen alle objecten voor in combinatie met een definitief lidwoord. De verschillende NP-typen gedragen zich echter niet hetzelfde ten opzichte van scrambling. Definitieve NPs scramblen namelijk optioneel, terwijl indefinitieve NPs in de meeste gevallen in hun niet-gescramblede positie voorkomen (Unsworth, 2008).

In de voorbeelden die in dit hoofdstuk zullen volgen, geven de a-zinnen weer wat de basisvolgorde is in respectievelijk het Nederlands en het Duits. In de b-zinnen wordt steeds de gescramblede volgorde weergegeven. Zowel in het Nederlands als in het Duits kan het definitieve direct object optioneel in zijn basispositie blijven staan of scramblen naar de positie voor het adverbium. Unsworth (2008) geeft aan dat er eigenlijk geen betekenisverschil tussen de niet-gescramblede en de gescramblede volgorde is. Er bestaat een lichte tendens om definitieve NPs die terugverwijzen naar een andere constituent in de context bij voorkeur in een gescramblede positie te laten verschijnen voor niet-anaforische definitieve NPs die eerder in de niet-gescramblede positie voorkomen.

Adverbium en definitief direct object

(7) a. Jan heeft gisteren het boek gekocht

b. Jan heeft het boek gisteren gekocht

(8) a. Peter hat gestern das Buch gekauft

Peter heeft gisteren het boek-acc gekocht

Peter heeft gisteren het boek gekocht

b. Peter hat das Buch gestern gekauft

Peter heeft het boek-acc gisteren gekocht

Peter heeft het boek gisteren gekocht

In veel gevallen scramblen indefiniete NP-objecten dus niet. Wanneer zij dit wel doen, dan is er een duidelijk verschil in interpretatie tussen de gescramblede en niet-gescramblede woordvolgorde. Gescramblede indefiniete objecten geven meestal een specifieke interpretatie en niet-gescramblede indefinieten een non-specifieke interpretatie. Dit betekent dat respectievelijk *een boek* en *ein Buch* in de a-zinnen verwijzen naar een willekeurig boek, terwijl het in de b-zinnen één specifiek boek betreft (Unsworth, 2008).

Adverbium en indefiniet direct object

(9) a. Jan heeft gisteren een boek gekocht

b. Jan heeft een boek gisteren gekocht

(10)a. Peter hat gestern ein Buch gekauft

Peter heeft gisteren een boek-acc gekocht

Peter heeft gisteren een boek gekocht

b. Peter hat ein Buch gestern gekauft

Peter heeft een boek-acc gisteren gekocht

Peter heeft een boek gisteren gekocht

Wanneer het direct object samengaat met een defniet lidwoord kan het direct object in het Duits voorafgaan aan het indirect object, ongeacht met welk lidwoord dit indirect object samengaat. De corresponderende zinnen zijn in het Nederlands onder alle omstandigheden ongrammaticaal. Voor deze gescramblede volgorde geldt dat het niet de voorkeur heeft, mits de zin in een specifieke context voorkomt waarin met het direct object naar reeds bekende informatie wordt verwezen en het indirect object als nieuw gegeven informatie geldt zoals eerder toegelicht bij de voorbeeldzinnen (7) en (8) (Sahel, 2005).

Defniet indirect object en defniet direct object

(11)a. De kassier heeft de klant de rekening gegeven

b. *De kassier heeft de rekening de klant gegeven

(12)a. Der Kassierer hat dem Kunden die Quittung gegeben

De kassier heeft de klant-dat de rekening-acc gegeven

De kassier heeft de klant de rekening gegeven

- b. Der Kassierer hat die Quittung dem Kunden gegeben
De kassier heeft de rekening-acc de klant-dat gegeven

De kassier heeft de klant de rekening gegeven

Indefiniet indirect object en definet direct object

(13)a. De kassier heeft een klant de rekening gegeven

- b. *De kassier heeft de rekening een klant gegeven

(14)a. Der Kassierer hat einem Kunden die Quittung gegeben
De kassier heeft een klant-dat de rekening-acc gegeven

De kassier heeft een klant de rekening gegeven

- b. Der Kassierer hat die Quittung einem Kunden gegeben
De kassier heeft de rekening-acc een klant-dat gegeven

De kassier heeft een klant de rekening gegeven

Ook wanneer het direct object samengaat met een indefiniet lidwoord zoals in de voorbeelden (15) tot en met (18) kan het in het Duits voorafgaan aan het indirect object, ongeacht het lidwoord waar dit indirect object mee samengaat. De corresponderende voorbeelden uit het Nederlands leveren wederom geen grammaticale zinnen op.

Indefiniet indirect object en indefiniet direct object

(15)a. De kassier heeft een klant een rekening gegeven

- b. *De kassier heeft een rekening een klant gegeven

(16)a. Der Kassierer hat einem Kunden eine Quittung gegeben
De kassier heeft een klant-dat een rekening-acc gegeven

De kassier heeft een klant een rekening gegeven

- b. Der Kassierer hat eine Quittung einem Kunden gegeben
De kassier heeft een rekening-acc een klant-dat gegeven

De kassier heeft een klant een rekening gegeven

Definiet indirect object en indefiniet direct object

(17)a. De kassier heeft de klant een rekening gegeven

- b. *De kassier heeft een rekening de klant gegeven

(18)a. Der Kassierer hat dem Kunden eine Quittung gegeben
De kassier heeft de klant-dat een rekening-acc gegeven

De kassier heeft de klant een rekening gegeven

- b. Der Kassierer hat eine Quittung dem Kunden gegeben
 De kassier heeft een rekening-acc de klant-dat gegeven
De kassier heeft de klant een rekening gegeven

Samenvattend wordt het belangrijkste onderscheid tussen het Nederlands en het Duits dus zichtbaar in de voorbeelden (11) tot en met (18). Het direct object kan zowel in combinatie met een definitief als met een indefinitief lidwoord voor het indirect object gescrembled worden ongeacht het lidwoord van dit indirect object. In de onderstaande tabel volgt een overzicht van de overeenkomsten en verschillen die in deze paragraaf besproken zijn.

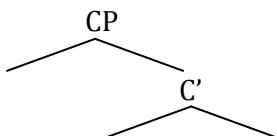
	Nederlands	Duits
ADVERBIUM > DEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
DEFINIET DIRECT OBJECT > ADVERBIUM	X	X
ADVERBIUM > INDEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
INDEFINIET DIRECT OBJECT > ADVERBIUM	X	X
DEFINIET INDIRECT OBJECT > DEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
DEFINIET DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT		X
INDEFINIET INDIRECT OBJECT > DEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
DEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT		X
INDEFINIET INDIRECT OBJECT > INDEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
INDEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT		X
DEFINIET INDIRECT OBJECT > INDEFINIET DIRECT OBJECT	X	X
INDEFINIET DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT		X

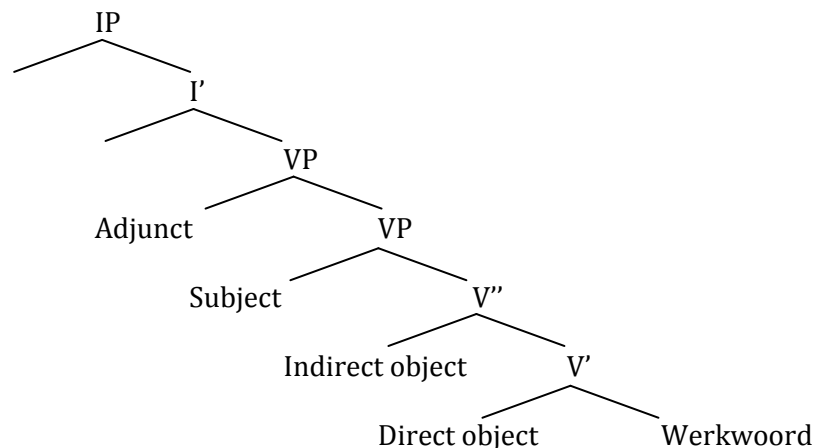
Tabel 1: Overzicht van de eigenschappen van scrambling in het Duits en het Nederlands.

2.1.3 Een syntactische analyse

Er bestaat veel discussie over de wijze waarop scrambling syntactisch geanalyseerd zou moeten worden. Enerzijds bestaat de opvatting dat door scrambling elementen uit hun positie in de onderliggende syntactische basisstructuur, de D-structuur, moeten verplaatsen naar een positie hoger in de structuur waardoor variatie in de woordvolgorde volgt. Anderzijds bestaat de opvatting dat objecten geen vaste plaats hebben in de D-structuur, waardoor in de woordvolgorde kan worden gevarieerd zonder verplaatsingen. Ter illustratie volgt in (19) zo'n onderliggende D-structuur.

(19)

Volgens Neeleman (1994) biedt de basisgeneratie-analyse een antwoord op de vraag hoe het mogelijk is dat verplaatsingen die in het Duits zijn toegestaan in het Nederlands tot ongrammaticaliteit kunnen leiden. De hoofdgedachte van zijn analyse ligt daarin dat alle eigenschappen van een theta-grid in de desbetreffende syntactische structuur moeten worden geprojecteerd. In de eerste plaats geldt dat elke theta-rol uit de theta-grid ook in de structuur aanwezig moet zijn, maar ook moet de prominentie van de theta-rollen in de structuur zijn uitgedrukt. Zo is de *agens* prominenter dan het *doel*, en het *doel* prominenter dan het *thema*. Volgens Neeleman (1994) wordt in het Nederlands middels c-commandeerrelaties in de structuur weergegeven in welke volgorde de theta-rollen in de theta-grid geordend zijn. Dit betekent dat argumenten met meer prominente theta-rollen de argumenten met minder prominente theta-rollen c-commanderen. Zodra dit theta-criterium wordt geschonden, bijvoorbeeld wanneer een direct object in het Nederlands voor een indirect object gescrambled wordt, leidt dit tot ongrammaticaliteit.

Volgens Neeleman (1994) is er nog een tweede manier om aan het theta-criterium te voldoen. Wanneer een argument een markeerder bij zich draagt, waarmee hij aan kan tonen wat de positie van zijn theta-rol in de theta-grid is, hoeft deze niet meer middels c-commandeerrelaties in de syntactische structuur worden laten zien. Omdat het Duits beschikt over een morfologisch casussysteem, waardoor in veel gevallen middels affixen wordt aangegeven wat de functie van een argument is, is het scramblen van argumenten in het Duits bijvoorbeeld wel mogelijk. Ook in het Nederlands vinden we hier voorbeelden van. Zo kan een indirect object dat in het Nederlands met de voorzetsels *aan* of *voor* wordt gecombineerd zowel voor als na het object worden geplaatst.

Met deze syntactische verklaring voor de verschillen tussen het Nederlands en het Duits die aan de oppervlaktestructuur zo duidelijk zichtbaar zijn, zal het eerste deel van dit theoretisch kader worden besloten.

2.2 Tweede taalverwerving

In het voorgaande gedeelte van het theoretisch kader is een contrastieve analyse gemaakt tussen het Duits en het Nederlands aangaande het syntactische fenomeen scrambling. Op basis van de verschillen tussen het Duits en het Nederlands volgt nu het onderzoek naar de verwerving van de gescramblede constructie door Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits. In deze paragraaf zal het theoretisch kader rondom het tweede taalverwervingproces worden geschetst. Tot slot zullen de onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen worden gepresenteerd.

Het begrip *tweede taalverwerving* verwijst naar de verwerving van een taal nadat de moedertaal al tot op zeker niveau verworven is. Wanneer voor het vierde levensjaar begonnen wordt met de verwerving van een tweede taal gebeurt dat grotendeels parallel aan de verwerving van de moedertaal. Over de wijze waarop het tweede taalverwervingsproces zou verlopen bestaan echter verschillende opvattingen. In dit onderzoek zal worden uitgegaan van de transferhypothese. De transferhypothese is gebaseerd op een behaviouristische leertheorie, die stelt dat oud gedrag bij het leren van nieuw gedrag een zeer invloedrijke rol speelt. Volgens deze theorie moet elke vorm van het menselijk leren worden beschouwd als het vormen van gewoontes. Op basis hiervan bestaat de veronderstelling dat de eerst geleerde taal, bij wijze van spreken de gewoontes uit de eerste taal, getransfereerd zullen worden naar de nieuw te leren gewoontes van de tweede taal. De transfer kan in dat geval in twee vormen verschijnen, namelijk als positieve en als negatieve transfer. Er is sprake van positieve transfer als de nieuw te vormen gewoonte gelijk is aan de oude ofwel de te leren structuur uit de tweede taal gelijk is aan die uit de eerste taal. De meeste onderzoekers concentreren zich echter vooral op de negatieve transfer. Deze vorm doet zich voor als een onderdeel van de tweede taal verschilt van het parallelle onderdeel in de eerste taal. Volgens de transferhypothese bepaalt het karakter van het taalsysteem dus in belangrijke mate op welke wijze de tweede taalverwerving verloopt (Appel & Vermeer, 2008).

De transferhypothese was met name in de jaren zestig populair. In de jaren zeventig begonnen onderzoekers het taalgebruik van tweede taalverwervers, wat tussentaal wordt genoemd, veel uitgebreider te bestuderen. Uit onderzoek bleek dat het percentage transferfouten in de analyses sterk uiteenliep. Ook was soms moeilijk te beoordelen of er daadwerkelijk sprake was van een transferfout of het een gebruikelijke fout uit de Nederlandse tussentaal betrof. Hoewel er geen sluitende conclusies bestaat over de condities waaronder transfer optreedt, worden er in Appel & Vermeer (2008) een aantal algemene lijnen onderscheiden. In de eerste plaats lijkt transfer frequenter voor te komen bij oudere dan bij

jongere tweede taalverwervers. In de tweede plaats komt transfer niet op alle linguïstische niveaus in dezelfde mate voor. Ten derde onderstrepen Appel & Vermeer (2008) het belang van de fase waarin de tweede taalverwerver zich bevindt. In het begin van het verwervingsproces lijken transferfouten namelijk vaker voor te komen dan in latere fasen. Ten vierde is de mate van verschil tussen de eerste taal en de tweede taal een factor van belang. In tegenstelling tot wat vaak verwacht wordt, ligt transfer juist meer voor de hand wanneer talen sterk overeenkomen dan wanneer talen weinig op elkaar lijken. Ten vijfde vindt transfer vooral plaats als tweede taalverwervers min of meer gedwongen worden om taalgebruik te produceren waar zij in feite nog niet aan toe zijn. Volgens Appel & Vermeer (2008) vallen zij dan als het ware terug op de moedertaal. Ten slotte lijkt transfer ook minder op te treden wanneer verschijnselen gemarkeerd ofwel opvallend zijn.

Tot op heden is er weinig onderzoek gedaan naar de verwerving van scrambling in een tweede taal. Dit onderzoek sluit aan bij een studie van Neeleman & Weerman (1997) waarin de verwerving van scrambling onderzocht werd als onderdeel van de OV/VO parameter middels de beoordeling van de grammaticaliteit van Nederlandse zinnen door 13- en 14-jarige Engelstaligen. Het begrip *parameter* is onderdeel van een theorie uit de generatieve taalkunde over het bestaan van een Universele Grammatica. Volgens deze theorie is de Universele Grammatica een aangeboren taalvermogen dat bestaat uit een aantal algemene principes die op alle talen van de wereld van toepassing zijn. In de kern zouden alle talen volgens deze theorie dus bestaan uit dezelfde principes. Middels zogenoemde parameters die verschillende waarden kunnen aannemen, worden tijdens de taalverwerving de waarden voor de desbetreffende taal vastgesteld. De Universele Grammatica zou volgens de generatief taalkundigen niet alleen beschikbaar zijn bij de moedertaalverwerving, maar ook bij het leren van een tweede taal. Voor tweede taalverwervers zijn de waarden voor de parameters al vastgesteld voor hun eerst geleerde taal. Volgens deze linguïstische benadering komt het tijdens het tweede taalverwervingsproces met name neer op het vaststellen van die nieuwe waardes (Appel & Vermeer, 1994).

In dit onderzoek zal de verwerving van scrambling vanuit het perspectief van de transferhypothese worden beschouwd. Uitgaande van de transferhypothese ligt in dit onderzoek de nadruk op het taalsysteem en de cross-linguïstische invloeden die een dergelijk contrast tussen taalsystemen tot gevolg kunnen hebben. In de voorgaande paragrafen is getoond dat er een belangrijk verschil bestaat tussen het Nederlands en het Duits wat betreft de mogelijke woordvolgordes van objecten in het middenveld van de zin. Zo is het in het Nederlands enkel mogelijk om argumenten en adjuncten te scramblen, terwijl je in het Duits ook argumenten onderling kunt scramblen. Met het oog op dit contrast is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

In hoeverre worden de grammaticaliteitsoordelen van Nederlandse zinnen met scrambling door Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits beïnvloed door de eigenschappen die scrambling in het Duits heeft?

Om het antwoord op de onderzoeksvraag te vinden, moeten de volgende twee deelvragen worden beantwoord. Een positief antwoord op beide deelvragen zou kunnen wijzen op het transfereren van regels uit het Duits naar het Nederlands.

- 1. Worden de Nederlandse zinnen waarin het indirect object en het direct object in hun basispositie staan door de respondenten goedgekeurd?*
- 2. Worden de Nederlandse zinnen waarin het direct object scrambling heeft ondergaan ook door de respondenten goedgekeurd?*

Op basis van de transferhypothese bestaat de verwachting dat de respondenten de regels uit hun moedertaal zullen transfereren naar het Nederlands bij het beoordelen van de Nederlandse zinnen met scrambling uitgaand van de ongemarkeerdheid van de bevroegde. De hypothese is daarom dat de ongrammaticale Nederlandse zinnen waarin het direct object niet meer in zijn basispositie staat niet door de respondenten zullen worden afgekeurd, omdat deze gescramblede volgorde in het Duits wel mogelijk is. Aansluitend bestaat de verwachting dat deze respondenten eerder oudere taalleerders dan jongere taalleerders zullen zijn en eerder een taal cursus zullen volgen op A1 of A2 niveau dan op C1 of C2 niveau.

3 Methode

In dit hoofdstuk zal verslag worden gedaan van de gehanteerde onderzoeksmethode. Allereerst zal worden verantwoord waarom er gekozen is voor de grammaticaliteitsoordelentest. Vervolgens zal worden uiteengezet op welke wijze respondenten voor dit onderzoek geworven zijn en welke voor dit onderzoek relevante informatie de respondenten over zichzelf gegeven hebben. Tot slot zal het onderzoeksmateriaal worden gepresenteerd en toegelicht.

3.1 Grammaticaliteitsoordelentest

In dit onderzoek is gekozen voor een gecontroleerde experimentele onderzoeksmethode, de grammaticaliteitsoordelentest. Middels de grammaticaliteitsoordelentest kan worden voorkomen dat de onderzochte taalstructuur, de gescramblede woordvolgorde, niet of niet vaak

genoeg zou worden gebruikt zoals mogelijk is bij het ontlocken van taalproductie door middel van elicitatiemethodes als interviews of rollenspellen. De grammaticaliteitsoordelentest wordt voornamelijk gebruikt in generatief tweede taalverwervingsonderzoek. Binnen deze tak van de taalwetenschap wordt aangenomen dat grammaticaliteitsoordelen van moedertaalsprekers meer vertellen over de eigenschappen van de linguïstische competentie van een persoon. Wanneer een zin door een moedertaalspreker als grammaticaal wordt beoordeeld, zou dit betekenen dat ze onderdeel is van de grammatica van die persoon, maar wanneer een zin als ongrammaticaal wordt beschouwd, is ze juist in strijd met een linguïstische regel uit de mentale grammatica. Onderzoekers leiden hieruit af dat grammaticaliteitsoordelen door tweede taalleerders ons op dezelfde wijze informatie kunnen geven over de linguïstische competentie van die spreker in de doeltaal (Ionin, 2012).

3.2 Respondenten

Om respondenten te werven voor dit onderzoek zijn in totaal 35 taalscholen benaderd in Nederland en Duitsland, waarvan er ongeveer 15 hebben toegezegd mee te willen werken. De docenten Nederlands van deze taalscholen hebben laten weten de link naar de vragenlijst te zullen verspreiden onder hun cursisten. Dit heeft in totaal 46 respondenten opgeleverd. Voorafgaand aan de daadwerkelijke vragenlijst is de respondenten verzocht een aantal vragen over zichzelf in te vullen. Hierbij is gevraagd naar de leeftijd, het geslacht, de geboorteplaats, de huidige woonplaats en de moedertaal van de respondent. Ook is gevraagd waar de respondent tot zijn tiende levensjaar gewoond heeft, sinds wanneer de respondent Nederlands leert en wat het niveau is van de taal cursus waaraan de respondent deelneemt. 2 van de 46 respondenten waren tweetalig opgevoed, de een met het Italiaans en de ander met het Pools als tweede taal. Om eventuele invloed van deze talen op de beoordeling van de zinnen uit te sluiten, zijn de resultaten van deze respondenten niet in het onderzoek opgenomen. De antwoorden van de overige 44 respondenten op de genoemde vragen hebben de volgende informatie opgeleverd. Alle respondenten zijn eentalig opgevoed en moedertaalsprekers van het Duits. De leeftijd varieert van 17 tot 67 jaar. Het grootste gedeelte van de respondenten is vrouw, namelijk 31 van de 44 respondenten. Vrijwel alle respondenten zijn geboren en opgegroeid in Duitsland. 1 van de 44 respondenten is geboren in Griekenland en heeft daar ten minste tot zijn tiende levensjaar gewoond. Van 2 respondenten is niet bekend waar ze geboren zijn. Van 3 respondenten is niet bekend waar ze zijn opgegroeid en wat hun huidige woonplaats is. De huidige woonplaats van de overige respondenten bevindt zich zonder verdere uitzondering in Duitsland. Voor alle respondenten geldt dat ze pas op latere leeftijd zijn begonnen met het leren van de Nederlandse taal. Een zeventienjarige respondent leert Nederlands sinds zijn veertiende, daarna volgen een

aantal respondenten die sinds hun zeventiende, achttiende en twintigste Nederlands leren. Daartegenover staan een aantal respondenten die pas na hun vijftigste begonnen zijn met het leren van de Nederlandse taal. Ook lopen de antwoorden van de respondenten op de vraag sinds wanneer zij Nederlands leren sterk uiteen. Dit varieert namelijk van een aantal jaar tot enkele weken. De niveaus van de taalcursussen waaraan de respondenten deelnemen, varieert van A1 tot C2 ingedeeld naar het Europees Referentiekader. 9 respondenten volgden een cursus op niveau A1, 10 respondenten een cursus op niveau A2, 11 respondenten een cursus op niveau B1, 6 respondenten een cursus op niveau B2, eveneens 6 respondenten een cursus op niveau C1 en tot slot 2 respondenten een cursus op niveau C2. Een aantal respondenten heeft aangegeven een cursus te volgen bijvoorbeeld van niveau A1 naar niveau A2. In het analyseren van de resultaten is het streefniveau aangehouden, omdat dergelijke taalcursussen meestal worden aangeduid met het niveau dat aan het einde van de cursus zal worden bereikt. Voor de respondenten die bijvoorbeeld hebben aangegeven een cursus op niveau B1 te volgen, geldt waarschijnlijk ook dat zij van niveau A2 naar niveau B1 toewerken.

3.3 Materiaal

De vragenlijst zoals deze via het internet aan de respondenten is voorgelegd, is als bijlage I aan dit verslag toegevoegd. De respondenten hebben in totaal dertig zinnen moeten beoordelen. De Nederlandse instructie luidde als volgt: *Voor mijn onderzoek wil ik u vragen een aantal Nederlandse zinnen te beoordelen. Het gaat in totaal om 30 zinnen. Het is de bedoeling dat u aangeeft of deze zinnen volgens u juist of onjuist zijn. Wanneer u vindt dat een zin onjuist is, zou u dan in het daarvoor bestemde veld kort aan willen geven in het Nederlands of in het Duits waarom u denkt dat deze zin onjuist is.* De proefpersonen werd gevraagd van de voor hen onacceptabele zinnen aan te geven wat er volgens hen fout was aan de zin om zo te kunnen controleren of de zin om de juiste reden werd afgekeurd. Met 'de juiste reden' wordt hier bedoeld of de zin omwille van ongrammaticaliteit door scrambling werd afgekeurd. De instructie bij de vragenlijst werd zowel in het Nederlands als in het Duits gegeven om verwarring over de taak te voorkomen.

De daadwerkelijke vragenlijst bestond zoals gezegd uit dertig zinnen, welke in categorieën onder te verdelen zijn. In twintig van de dertig zinnen kwamen zowel een indirect object als een direct object voor. In twaalf van de twintig zinnen ging het om de ongescramblede woordvolgorde, waarbij het indirect object aan het direct object voorafging (20)-(23). De overige acht zinnen waarin het indirect object en het direct object in gescramblede volgorde voorkwamen, fungeerden als target items. In deze zinnen ging het direct object vooraf aan het indirect object (24)-(27). De overige tien zinnen zijn in de vragenlijst opgenomen als filler items

(28). De filler items dienden ervoor de respondenten van de target items af te leiden om de vragenlijst minder expliciet te maken. Om die reden komen er in deze zinnen enkel directe objecten voor, opdat de respondenten niet door zouden hebben dat het bij het beoordelen van de overige twintig zinnen om de volgorde van het indirect object en direct object ging.

Ongescramblede volgorde: definiert indirect object > definiert direct object.

- (20)a. De klant wil betalen, daarom heeft de bediende de klant de rekening gegeven.
a. De man zegt dat hij de tas niet gestolen heeft. Ik denk, dat de man de agent de waarheid heeft verteld.
b. De caissière heeft de klant de kassabon gegeven.

Ongescramblede volgorde: indefiniert indirect object > indefiniert direct object

- (21)a. De jongen heeft een meisje een liefdesbrief geschreven.
b. De student heeft een arme man een boterham gegeven.
c. De buurvrouw heeft een kind een snoepje gegeven.

Ongescramblede volgorde: indefiniert indirect object > definiert direct object

- (22)a. Peter heeft een nieuwe collega het kantoor laten zien.
b. De agent heeft een voorbijganger de weg gewezen.
c. Maria wil een onbekende man het oude huis verkopen.

Ongescramblede volgorde: definiert indirect object > indefiniert direct object

- (23)a. De agent heeft de automobilist een boete gegeven, omdat hij door rood gereden is.
b. De kunstenaar zal de toeschouwers morgen een nieuw kunstwerk tonen.
c. Peter heeft de buurman een taart beloofd.

Gescramblede volgorde: definiert direct object > definiert indirect object

- (24)a. De docent heeft de belangrijkste regels de leerlingen uitgelegd.
b. Maria heeft vanmorgen het oude brood de hond gegeven.

Gescramblede volgorde: indefiniert direct object > indefiniert indirect object

- (25)a. Peter heeft een compliment een meisje gegeven.
b. De leerling heeft een e-mail een docent gestuurd.

Gescramblede volgorde: definiert direct object > indefiniert indirect object

- (26)a. De buurvrouw heeft het boek een vriend gegeven.
- b. De leerling heeft het geheim een vriend verteld.

Gescramblede volgorde: indefiniert direct object > definiert indirect object

- (27)a. De buurman heeft een bos bloemen de buurvrouw voor haar verjaardag gegeven.
- b. Opa heeft voor het slapen een verhaal de kinderen verteld.

Filler items

- (28)a. De buurman heeft gisteren de auto gewassen.
- b. De leerling heeft eindelijk het huiswerk af.
- c. De buurvrouw heeft vandaag het eten gekookt.
- d. Mijn collega wil 's ochtends altijd de krant lezen.
- e. Maria heeft gisteren het boek gelezen.
- f. De studenten zullen vanavond een film kijken.
- g. De buurman heeft gisteren een feestje gegeven.
- h. Mijn moeder zal morgen een taart bakken.
- i. Maria heeft deze week een nieuwe jurk gekocht.
- j. Peter heeft elke dag een appel en een peer gegeten.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk volgt een weergave van de gevonden resultaten. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk zullen de beoordelingen van de zinnen met gescramblede woordvolgorde worden besproken. Een overzicht van de beoordeling van deze zinnen is als bijlage II aan dit verslag toegevoegd. In de tweede paragraaf volgen de beoordelingen van de zinnen met ongescramblede woordvolgorde. Een overzicht van de beoordeling van deze zinnen volgt in bijlage III.

4.1 Zinnen met gescramblede woordvolgorde

Tabel 2 bevat een overzicht van het aantal keer dat de zinnen met gescramblede woordvolgorde als onjuist werden beoordeeld. In de instructie werd de respondenten verzocht om bij het afkeuren van een zin aan te geven waarom de zin volgens hen onjuist zou zijn. De meeste respondenten hebben aan dit verzoek gehoor gegeven, maar er is ook een aantal zinnen waarvan onduidelijk blijft om welke redenen zij zijn afgekeurd. In de derde kolom is weergegeven hoeveel keer de zinnen in totaal als onjuist werden beoordeeld. Hierbij zijn zowel

de beoordelingen met als zonder commentaar meegerekend. In de laatste kolom is weergegeven hoeveel keer de zinnen als onjuist beoordeeld werden omwille van ongrammaticaliteit door scrambling. Deze telling is gebaseerd op de commentaren van de respondenten. In deze gevallen gaf de respondent bijvoorbeeld aan dat er iets mis was met de woordvolgorde, de objecten omgewisseld moesten worden of het indirect object gecombineerd zou moeten worden met een voorzetsel.

Item	Zin	Aantal keer als onjuist beoordeeld (n=44)	Aantal keer als onjuist beoordeeld omwille van ongrammaticaliteit door scrambling (n=44)
16	De docent heeft de belangrijkste regels de leerlingen uitgelegd.	27	19
18	Maria heeft vanmorgen het oude brood de hond gegeven.	29	20
21	Peter heeft een compliment een meisje gegeven.	37	28
25	Opa heeft voor het slapen een verhaal de kinderen verteld.	38	27
27	De buurvrouw heeft het boek een vriend gegeven.	21	16
30	De leerling heeft een e-mail een docent gestuurd.	36	27
36	De leerling heeft het geheim een vriend verteld.	24	19
39	De buurman heeft een bos bloemen de buurvrouw voor haar verjaardag gegeven.	34	26

Tabel 2: Overzicht van het aantal keer als onjuist beoordeeld per zin.

Vier van de acht items worden minstens door de helft van de respondenten afgekeurd, terwijl de andere vier items juist in minder dan de helft van alle gevallen worden afgekeurd. Voor de items 21, 25, 30 en 39 geldt dus dat zij minder vaak geaccepteerd werden dan de items 16, 18, 27 en 36. Een opmerkelijk verschil tussen de twee groepen is dat het bij de items die vaker geaccepteerd werden, gaat om een gescrambled definitief direct object, waar het bij de items die juist vaker werden afgekeurd gaat om een gescrambled indefinitief direct object voorafgaand aan een definitief dan wel indefinitief indirect object.

Item	Woordvolgorde	Aantal keer als onjuist beoordeeld omwille van ongrammaticaliteit door scrambling (n=44)
16	DEFINIET DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT	19
18	DEFINIET DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT	20
21	INDEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT	28
25	INDEF DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT	27
27	DEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT	16
30	INDEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT	27
36	DEFINIET DIRECT OBJECT > INDEFINIET INDIRECT OBJECT	19
39	INDEFINIET DIRECT OBJECT > DEFINIET INDIRECT OBJECT	26

Tabel 3: Overzicht van het aantal keer als onjuist beoordeeld per woordvolgorde.

In het tweede taalverwervingsonderzoek naar scrambling dat door Neeleman & Weerman (1997) werd uitgevoerd, moest minstens 75 procent van de target items worden herkend door de respondenten om scrambling als verworven te kunnen beschouwen (Unsworth, 2005). In de huidige onderzoeksresultaten wisten 27 van de 44 respondenten 75 procent of meer van de target items af te keuren. Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 4. De getallen in de voorlaatste kolom zijn zowel op de beoordelingen met als zonder commentaar gebaseerd. In de laatste kolom is weergegeven hoeveel keer de zinnen als onjuist beoordeeld werden omwille van ongrammaticaliteit door scrambling. Bij deze telling is hetzelfde criterium gehanteerd als vermeld in de toelichting bij tabel 2. Het cursusniveau van de respondenten varieert van A1 tot C2. De veertien respondenten die een cursus op niveau B2, C1 of C2 volgden, hebben allen 75 procent of meer van de target items weten af te keuren. De leeftijd van de respondenten varieert van 17 tot 63 jaar. De meeste respondenten zijn afkomstig uit de leeftijdscategorie 20-30, namelijk 14 van de 27 respondenten. Onder de respondenten waren zowel mannen als vrouwen. Het moment van de eerste aanraking met het leren van het Nederlands loopt sterk uiteen, van een aantal jaar geleden tot een aantal maanden geleden.

Leeftijd	Geslacht	Leert Nederlands sinds	Niveau	Aantal keer als onjuist beoordeeld (n=8)	Aantal keer als onjuist beoordeeld omwille van ongrammaticaliteit door scrambling (n=8)
63	V	2013	A1	6	0
52	V	18	C2	7	0
28	V	2005	C2	7	0
28	V	Tijdens mijn studie/20	C1	8	0
25	V	2006/18	C1	8	0
32	V	1,5 jaar geleden	A1	6	5
45	M	2011	B1	7	5
22	V	4 jaar geleden	B2	6	6
21	M	April 2013	B1	6	6
22	V	Wintersemester 11/12	B1	6	6
27	M	Half jaar geleden	A1	7	6
34	V	2006	C1	8	6
32	V	2011	B1	7	7
20	V	16	B2	7	7
17	M	14	NT2	7	7
48	V	Herfst 2011	B1	8	7
29	V	17	C1	8	8
28	M	2 jaar geleden	B2	8	8
17	V	2009	B2	8	8
45	M	3 jaar geleden	B1 naar B2	8	8
23	V	Oktober 2011	B2	8	8
40	V	2009	B1	8	8
35	V	2009	Grundstufe 3 beëndet/A2	8	8
57	V	2012	A2	8	8
22	V	April 13	A1	8	8
28	V	Februari 13	Erwerb von Grundkenntnissen/A1	8	8
21	V	Herfst 2012	C1/NT2	8	8

Tabel 4: Overzicht van het aantal keer als onjuist beoordeeld per respondent, 75 procent of meer.

In tabel 5 volgt een overzicht van de resultaten van de overige respondenten. Voor de laatste twee kolommen geldt dezelfde toelichting als gegeven bij de laatste twee kolommen van de tabellen 2 en 4. 17 van de 44 respondenten heeft minder dan 75 procent van de target items herkend. Van deze respondenten volgden 5 respondenten een cursus op niveau A1, 9 respondenten een cursus op A2 en 5 respondenten een cursus op B1. Onder de 19 respondenten

die minder dan 75 procent van de target items wist te herkennen, waren geen respondenten die een cursus op niveau B2, C1 of C2 volgden. Onder de respondenten waren zowel mannen als vrouwen en zowel jongeren als ouderen. De leeftijd van de respondenten varieerde van 22 tot 67 jaar. Het moment van de eerste aanraking met het leren van het Nederlands loopt ook hier sterk uiteen, van een aantal jaar geleden tot een aantal weken geleden.

Leeftijd	Geslacht	Leert Nederlands sinds	Niveau	Aantal keer als onjuist beoordeeld (n=8)	Aantal keer als onjuist beoordeeld omwille van ongrammaticaliteit door scrambling (n=8)
40	M	2011	A2	0	0
55	M	>50	A1	0	0
34	V	1 jaar geleden	B1	0	0
67	M	2008	B1	4	0
21	M	2 maanden geleden	A2	2	1
29	V	4 weken geleden	A1	2	2
54	M	2011	A2	2	2
53	V	Oktober 2012	A1	2	2
39	M	2005	B1	3	2
51	V	2 weken geleden	A1	3	2
34	M	3 jaar geleden	A2	3	3
41	V	2004, maar ik had niet zo veel tijd ervoor.	B1	4	3
65	V	3 jaar geleden	A2	4	4
33	V	2 jaar geleden	A2.3	4	4
22	V	20	A2	5	4
27	V	2011	A2-B1	5	5
28	V	2011	A2	5	5

Tabel 5: Overzicht van het aantal keer als onjuist beoordeeld per respondent, minder dan 75 procent.

4.2 Zinnen met ongescramblede woordvolgorde

In tabel 6 volgt een overzicht van het aantal keer dat de zinnen met ongescramblede woordvolgorde als onjuist beoordeeld zijn. Bij deze telling zijn zowel de beoordelingen met als zonder commentaar meegerekend. Waar de respondenten redenen gaven voor het afkeuren van zinnen, gaven zij verschillende redenen. Met name zin 12 werd opvallend vaak afgekeurd. De voornaamste reden hiervoor was de volgorde van het hulpwerkwoord en het voltooid

deelwoord aan het einde van de zin. De voornaamste reden die bij het afkeuren van de overige zinnen werd genoemd, was het ontbreken van een voorzetsel bij het indirect object. Het merendeel van de respondenten accepteerden de zinnen met de ongescramblede woordvolgorde. Één van de respondenten gaf interessant commentaar bij het twintigste item: 'het kantoor muss vor een nieuwe collega'. Dit betekent dat deze respondent blijkbaar de voorkeur geeft aan een in het Nederlands ongrammaticale gescramblede volgorde, die in het Duits wel mogelijk is. Vergelijkbaar, maar helaas iets abstracter commentaar werd gegeven door een andere respondent bij de beoordeling van item 35: 'liever andersom'. Ook deze opmerking kan duiden op de voorkeur de objecten liever in gescramblede volgorde te zien.

Item	Zin	Aantal keer als onjuist beoordeeld (n=44)
11	De caissière heeft de klant de kassabon gegeven.	7
12	De man zegt dat hij de tas niet gestolen heeft. Ik denk, dat de man de agent de waarheid heeft verteld.	23
13	De buurvrouw heeft een kind een snoepje gegeven.	6
14	De student heeft een arme man een boterham gegeven.	5
19	De klant wil betalen, daarom heeft de bediende de klant de rekening gegeven.	10
20	Peter heeft een nieuwe collega het kantoor laten zien.	8
23	De jongen heeft een meisje een liefdesbrief geschreven.	10
28	Maria wil een onbekende man het oude huis verkopen.	14
31	De kunstenaar zal de toeschouwers morgen een nieuw kunstwerk tonen.	4
33	Peter heeft de buurman een taart beloofd.	5
35	De agent heeft een voorbijganger de weg gewezen.	9
37	De agent heeft de automobilist een boete gegeven, omdat hij door rood gereden is.	11

Tabel 6: Overzicht van het aantal keer als onjuist beoordeeld per zin.

5 Discussie

Dit hoofdstuk omvat een discussie betreffende de gevonden resultaten. Ook zullen er een aantal kanttekeningen bij de gehanteerde onderzoeksofzet worden geplaatst. Allereerst zal worden teruggekomen op de in het theoretisch kader beschreven theorieën en de daarop gebaseerde hypothesen.

Volgens Appel & Vermeer (2008) bestaan er een aantal algemene veronderstellingen over het voorkomen van transferfouten in het taalgebruik van tweede taalleerders. Zo zouden deze fouten eerder voorkomen bij oudere dan bij jongere taalleerders. In dit onderzoek is geen overtuigend bewijs voor deze hypothese gevonden. De leeftijd van de respondenten die minder dan 75 procent van de target items wisten te herkennen varieerde van 22 tot 67 jaar.

Daartegenover staat de respondenten die de items wel wisten te herkennen. Deze respondenten waren met name afkomstig uit de leeftijdscategorie 20 tot 30 jaar. Op basis van deze resultaten kan enkel worden vastgesteld, dat de gemaakte fouten in dit onderzoek niet door de jongere respondenten werden gemaakt. Wellicht is het onderscheid in leeftijd tussen de oudere en jongere tweede taalleerders in dit onderzoek niet groot genoeg geweest.

Een meer overtuigende observatie kan worden gedaan wat betreft de fase van het leren van de tweede taal waarin de respondenten verkeren. Hierbij kan de fase niet gelijk worden gesteld aan hoe lang de respondent reeds bezig is met het leren van het Nederlands. In de onderzoeksresultaten bleek dit namelijk geen verschil te maken. Echter de respondenten die minder dan 75 procent van de target items wisten te herkennen, volgden allen cursussen op niveau A1, A2 en B1. Opvallend was dat de respondenten die deelnamen aan een cursus op niveau B2, C1 of C2 zonder uitzonderingen minstens 75 procent van de target items hadden afgekeurd. Onder de respondenten die de target items wel wisten te herkennen, waren ook respondenten die cursussen op niveau A1, A2 en B1 volgden. Op basis van deze resultaten kan worden gesteld, dat transferfouten inderdaad eerder voorkomen in een minder ver gevorderd stadium dan in een latere fase van de tweede taalverwerving. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt, dat een taalleerder in een minder ver gevorderd stadium niet per definitie transferfouten maakt.

Ook zou het mogelijk leiden tot transferfouten, wanneer een taalleerder wordt gedwongen taalgebruik te produceren waar hij nog niet aan toe is (Appel & Vermeer, 2008). In de generatieve syntaxis wordt betoogd dat grammaticaliteitsoordelen een weergave zijn van de linguïstische regels uit de mentale grammatica van een persoon. De vraag is of het beoordelen van de grammaticaliteit van zinnen gelijk staat aan de productie ervan. Op basis van dit onderzoek kan op de juist gestelde vraag echter geen antwoord worden gegeven. Daarmee kan ook geen uitspraak worden gedaan over de onderzoeksresultaten in relatie tot deze hypothese.

Bij gemarkeerde ofwel opvallende talige verschijnselen zouden transferfouten minder vaak voorkomen dan bij ongemarkeerde verschijnselen (Appel & Vermeer, 2008). Deze hypothese houdt nauw verband met een kanttekening die bij de gehanteerde onderzoeksopzet moet worden geplaatst. De bevroegde constructie was mogelijk te opvallend in de specifieke context van de vragenlijst. In de vragenlijst werden filler items opgenomen om de aandacht van de respondenten van de target items af te leiden, zodat de respondenten niet expliciet over het beoordelen van de zinnen na zouden denken. Toch gaf één van de respondenten bij de beoordeling van item 39 als reden voor het afkeuren van de zin: 'wieder objekte vertauscht'. Volgens Cornip & Jongenburger (2001) heeft het direct bevroegen van een constructie middels een vraag als 'geef aan of de zinnen volgens u juist of onjuist zijn' zoals in de instructie bij de vragenlijst van dit onderzoek gesteld is een ongewenst effect op de beoordeling van de zinnen

door de respondenten. Door deze directe bevraging zou de respondent eerder geneigd zijn het correct antwoord te geven dan te overdenken of hij een dergelijke constructie weleens gehoord of gebruikt heeft. Wanneer de respondenten in dit onderzoek door de directe bevraging geneigd zijn geweest het correcte antwoord te geven, is dit in zoverre een probleem dat er waarschijnlijk minder transferfouten zijn gevonden dan er wellicht gevonden hadden kunnen worden wanneer de respondenten minder expliciet over de beoordeling van de zinnen zouden hebben nagedacht.

Naast het voorkomen van bovengenoemd commentaar is het ontbreken van commentaar bij afgekeurde zinnen een gebrek in dit onderzoek. De vragenlijst was zo ontworpen dat alle velden verplicht moesten worden ingevuld. Op de één of andere manier lijkt dit echter niet te hebben gewerkt. Waar commentaar ontbreekt is het niet mogelijk om na te gaan of de respondent de zin omwille van ongrammaticaliteit door scrambling afkeurt of wellicht om een andere reden. Waar commentaar gegeven is, is het maken van een juiste interpretatie soms lastig. Een groot aantal respondenten geeft bijvoorbeeld aan dat het indirect object moet worden gecombineerd met een voorzetsel. Deze reden wordt zowel genoemd voor het afkeuren van zinnen met gescramblede als met ongescramblede woordvolgorde. Wellicht leren de respondenten in de taal cursus om voor alle zekerheid in combinatie met een indirect object altijd een voorzetsel te gebruiken. In dat geval zijn namelijk beide volgordes mogelijk. Om onduidelijkheid over de commentaren te voorkomen, was het wellicht beter geweest om de respondenten de afgekeurde zinnen te laten verbeteren, hoewel dit voor sommige respondenten misschien weer te moeilijk was geweest.

Naast het ontbreken van commentaar en het voorkomen van meerduldig commentaar wijkt een aantal commentaren sterk af van de rest. Bij de beoordeling van item 16 gaf één van de respondenten het volgende commentaar: 'woordvolgorde moet hier zoals in het Duits.' Deze opmerking zou kunnen betekenen dat de woordvolgorde zoals hij nu is in het Nederlands in het Duits ook niet acceptabel is. Een tweede mogelijkheid is dat in het Duits ook de ongescramblede woordvolgorde wordt geprefereerd en de gescramblede volgorde een acceptabele maar gemarkeerde constructie is. Daartegenover staan twee opmerkingen die reeds in het vorige hoofdstuk genoemd zijn. Één van de respondenten geeft bij het twintigste item het volgende aan: 'het kantoor muss vor een nieuwe collega'. Dit betekent dat deze respondent blijkbaar de voorkeur geeft aan een in het Nederlands ongrammaticale gescramblede volgorde, die volgens haar in het Duits wel mogelijk is. Een dergelijke opmerking kan enkel duiden op invloeden vanuit het Duits, omdat de volgorde waarbij het direct object aan het indirect object voorafgaat in het Nederlands niet mogelijk is. Vergelijkbaar, maar helaas iets abstracter commentaar werd gegeven door een andere respondent bij de beoordeling van item 35: 'liever andersom'. Ook deze opmerking kan duiden op de voorkeur de objecten liever in gescramblede volgorde te zien.

Tot slot volgt een terugblik op een onverwacht resultaat in de beoordeling van de acht target items. De items 16, 18, 27 en 36 waarin een definiet direct object gescrambled was werden duidelijk vaker geaccepteerd dan de items 21, 25, 30 en 39 waarin een indefiniet object gescrambled was. Zoals uiteengezet in het theoretisch kader geeft Unsworth (2008) aan dat er eigenlijk geen betekenisverschil bestaat tussen de niet-gescramblede en de gescramblede woordvolgorde wat betreft definiete NPs. Er bestaat een lichte tendens om definiete NPs die terugverwijzen naar een andere constituent in de context bij voorkeur in een gescramblede positie te laten verschijnen voor niet-anaforische definiete NPs die eerder in de niet-gescramblede positie voorkomen. Wanneer indefiniete NP-objecten scramblen is er echter een duidelijk verschil in interpretatie tussen de gescramblede en niet-gescramblede woordvolgorde. Gescramblede indefiniete objecten geven meestal een specifieke interpretatie en niet-gescramblede indefinieten een non-specifieke interpretatie. Door de zinnen niet in een context te presenteren, zijn de respondenten vrij gelaten in hun interpretatie en zijn zij wellicht van de meest voor de hand liggende volgorde uitgegaan, welke mogelijk de ongescramblede volgorde is.

6 Conclusie

In dit laatste hoofdstuk zal het verslag worden besloten met een antwoord op de onderzoeksvraag. Voorafgaand aan de uiteindelijke conclusie zullen de deelvragen worden beantwoord. Ook zal een aanzet worden gegeven voor vervolgonderzoek.

De eerste deelvraag luidde als volgt: *Worden de Nederlandse zinnen waarin het indirect object en het direct object in hun basispositie staan door de respondenten goedgekeurd?* Ja, meer dan de helft van de respondenten keurde deze zinnen goed. De voornaamste reden van de respondenten om zinnen met ongescramblede woordvolgorde af te keuren was het ontbreken van een voorzetsel bij het indirect object.

De tweede deelvraag luidde: *Worden de Nederlandse zinnen waarin het direct object scrambling heeft ondergaan ook door de respondenten goedgekeurd?* Allereerst kunnen in de beoordeling van deze zinnen twee typen worden onderscheiden. Enerzijds de zinnen waarin een definiet direct object en anderzijds de zinnen waarin een indefiniet direct object scrambling heeft ondergaan. De respondenten keurden de zinnen met een gescrambled indefiniet direct object vaker af dan de zinnen met een gescrambled definiet direct object. Ten tweede bleken de zinnen met gescramblede woordvolgorde met name door respondenten die een niveau A1, A2 of B1 cursus volgden te worden goedgekeurd.

In hoeverre worden de grammaticaliteitsoordelen van Nederlandse zinnen met scrambling door Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits beïnvloed door de eigenschappen die scrambling in het Duits heeft?

In dit onderzoek zijn een aantal aanwijzingen gevonden voor mogelijke invloeden op de grammaticaliteitsoordelen van Nederlandse zinnen met scrambling door Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits door de eigenschappen die scrambling in het Duits heeft. In het theoretisch kader zijn de algemene lijnen geschetst waaronder transferfouten voor zouden komen. In eerste plaats zouden deze fouten eerder optreden bij oudere dan bij jongere taalleerders. Voor deze hypothese is in dit onderzoek geen overtuigend bewijs gevonden. Wel is bewijs gevonden voor de tweede hypothese welke stelt dat transferfouten eerder optreden in het begin van het tweede taalverwervingsproces dan in latere fasen. In dit onderzoek wisten met name de respondenten welke een niveau A1, A2 of B1 cursus volgden de constructie het minst vaak te herkennen. De respondenten die een niveau B2, C1 of C2 cursus volgden, scoorden juist heel goed. In de derde plaats zou het dwingen van de taalleerder taalgebruik te produceren waar hij nog niet aan toe is, leiden tot het maken van transferfouten. In dit onderzoek is getracht middels een grammaticaliteitsoordelentest informatie te verkrijgen over het wel of niet verworven hebben van de gescramblede constructie door de respondenten. De reeds gestelde vraag is of de resultaten van deze grammaticaliteitsoordelentest gelijk te stellen zijn aan de daadwerkelijke taalproductie. Wellicht had dit onderzoek andere resultaten opgeleverd wanneer het taalgebruik van Nederlands lerende moedertaalsprekers van het Duits op transferfouten was geanalyseerd. In deze vraag ligt een aanzet tot mogelijk vervolgonderzoek. De vierde hypothese stelde dat transferfouten eerder voor zouden komen bij ongemarkeerde verschijnselen. Hoewel in dit onderzoek aanwijzingen zijn gevonden voor het voorkomen van transferfouten in de beoordeling van de respondenten had het niet direct bevragen en het omzeilen van de gemarkeerdheid van de constructie in de context van de vragenlijst wellicht meer overtuigend bewijs op kunnen leveren.

In dit onderzoek is voor een aantal hypotheses duidelijk bevestiging gevonden. Het is natuurlijk moeilijk vast te stellen of en hoe andere factoren mogelijk van invloed zijn geweest, maar op basis van de overeenkomsten met de in het theoretisch kader geschetste algemene verwachtingen over het voorkomen van transferfouten kan worden gesteld dat er in dit onderzoek daadwerkelijk transferfouten gevonden zijn op het linguïstische niveau van de zinsstructuur. Door de respondenten niet te verzoeken de afgekeurde zinnen te verbeteren, is in dit onderzoek mogelijk veel concreet bewijs voor invloeden van het Duits misgelopen zoals 'het kantoor muss vor een nieuwe collega' waarmee de respondent zelf de gescramblede, in het Nederlands ongrammaticale, woordvolgorde ter verbetering voorstelt.

7 Bibliografie

Appel, R. & Vermeer, A. (2008). Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs. Bussum: Coutinho.

Cornip, L. & Jongenburger, W. (2001). Elicitation techniques in a Dutch syntactic dialect atlas project. In: *Linguistics in The Netherlands 2001*, (pp. 57-69).

Corver, C. & Riemsdijk, van H. (eds.). (1994). *Studies on Scrambling. Movement and Non-Movement Approaches to Free Word Order Phenomena*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Ionin, T. (2012). Formal Theory-Based Methodologies. In: Mackey, A. & Gass, S. M. *Research Methods in Second Language Acquisition. A Practical Guide*. Blackwell Publishing Ltd. 30-52.

Neeleman, A.D. (1994). *Complex Predicates. Complexe Predikaten*. Proefschrift Universiteit Utrecht (OTS Dissertation Series).

Neeleman, A. & Weerman, F. (1999). *Flexible Syntax: A Theory of Case and Arguments*. Dordrecht: Kluwer.

Odlin, T. (2003). Cross-Linguistic Influence. In: Doughty, C. J. & Long, M. H. *The Handbook of Second Language Acquisition*. Blackwell Publishing. 437-486.

Sahel, S. (2005). *Wortstellung im Deutschen. Satzgliedfolge im Mittelfeld*. Universität Bielefeld: Fakultät für Linguistik und Literaturwissenschaft.

Unsworth, S. (2007). L1 and L2 acquisition between sentence and discourse: Comparing production and comprehension. *Lingua*, 117, 1930-1958.

8 Bijlagen